

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ
ШКОЛИ

Ваколя З.М., Кухта М.І.

ПЕДАГОГІКА СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ

Ужгород, 2022

УДК 37.015.31:316.614.6(076)
В14

Ваколя З.М., Кухта М.І. Педагогіка сімейного виховання : методичні рекомендації. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2022. 12 с.

Методичні рекомендації розроблені для студентів спеціальностей 016 «Спеціальна освіта» та 229 «Громадське здоров'я» освітнього ступеня «магістр».

Рецензенти:

Попадич О.О. – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи, ДВНЗ «УжНУ»

Маляр Л.В. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи, ДВНЗ «УжНУ»

Рекомендовано до друку
науково-методичною комісією факультету суспільних наук ДВНЗ «УжНУ»
(протокол № 9 від 05 вересня 2022 р.)

© Ваколя З.М., Кухта М.І.
Ужгородський національний університет, 2022

ЗМІСТ

Тема 1. Педагогіка сім'ї: базові поняття.....	4
Тема 2. Теоретико-методологічні основи сімейного виховання.....	5
Тема 3. Методи і прийоми виховання в сім'ї	6
Тема 4. Батьківський авторитет.....	7
Тема 5. Адаптація сім'ї до виховання дитини з особливими потребами.....	8
Тема 6. Педагогічна майстерність батьків.....	10
Тема 7. Педагогічна культура батьків.....	11
Тема 8. Актуальні проблеми сучасного сімейного виховання.....	12

Тема 1. Педагогіка сім'ї: базові поняття

Питання для обговорення

1. Об'єкт та предмет дослідження педагогіки сім'ї. Сімейна педагогіка в системі наукових знань.
2. Декларація ООН про права дитини: засадничі ідеї.
3. Законодавство України про шлюб і сім'ю, права й обов'язки батьків щодо виховання дітей.
4. Роль сім'ї на етапі первинної соціалізації дитини.
5. Педагогічні проблеми сучасної сім'ї.

Опорні поняття теми: сім'я, родина, нуклеарна сім'я, сім'я як соціальний інститут, первинна соціалізація дитини, сімейне виховання.

Завдання для індивідуальної роботи

1. Спробуйте себе в ролі автора Кодексу сучасних батьків. Вкажіть 5 найважливіших, з вашої точки зору, положень як стартових.

2. Підготуйте повідомлення на тему «Традиції виховання в моїй сім'ї» або «Традиції виховання в моїй родині».

Педагогічна ситуація

Володя виховувався в хорошій сім'ї. Батько – інженер, мати – педагог. Через роботу до пізнього вечора на сина постійно не вистачало часу. Коли Володі виповнилося 14 років, мати стала помічати, що син періодично приходить додому напідпитку та почав палити. Вона ніяк не могла зрозуміти, коли вони втратили контроль та чому в неї, педагога, син пішов неправильним шляхом.

- Проаналізуйте ситуацію. Яких помилок припустилися батьки у вихованні сина?
- Чому в здавалось би благополучній сім'ї виникла така ситуація?
- Складіть план бесіди батьків із сином.

Література

1. Волкова Н.П. Педагогіка : посіб. для студ. вищих навч. закл. Київ : Видавничий центр "Академія", 2002. 576 с.
2. Ковбас Б., Костів В. Родинна педагогіка: у 3-х т. Том I. *Основи родинних взаємовідносин*. Івано-Франківськ, 2002. 288 с.
3. Ковбас Б., Костів В. Родинна педагогіка: у 3-х т. Том II. *Основи родинного виховання*. Івано-Франківськ, 2006. 288 с.
4. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка родинного виховання : навч. посібн. Київ : Знання, 2006. 324 с.
5. Маценко Л.М. Педагогіка сімейного виховання: навч. посібн. Вид.2-ге, доп., перероб. Київ : НАКККиМ. 2011. 293 с.
6. Молода сім'я: проблеми та умови її становлення / за ред. проф. А.Й. Капської. Київ : ДЦССМ, 2003. 184 с.

Тема 2. Теоретико-методологічні основи сімейного виховання

Питання для обговорення

1. Мета, завдання і зміст сімейного виховання.
2. Функції сім'ї та родини.
3. Принципи та загальна стратегія сучасного сімейного виховання.
4. Стилi сімейного виховання.
5. Особливості виховання в окремих типах сімей. Типологія сімей за демографічною ознакою.
6. Батьківське спілкування : поняття, функції, культура.

Опорні поняття теми: сім'я, родина, функції сім'ї, функції родини, типологія сімей, демографічна ознака, педагогічні проблеми сім'ї, принципи сімейного виховання, методи сімейного виховання, батьківське спілкування.

Завдання для індивідуальної роботи

1. Обґрунтуйте, в чому полягає актуальність Концепції сімейного виховання в системі освіти України «Щаслива родина».
2. Підготуйте презентацію на тему «Батьки і діти : конфлікт поколінь».

Педагогічна ситуація

Катерина виконала домашнє завдання, прибрала в будинку, помила посуд. Подруги покликали її гуляти. Дівчинка спитала маму, чи можна, на що отримала неочікувану відповідь : «Ні. Я так сказала і крапка». Відповідь матері її приголомшила.

- Чи вважаєте Ви поведінку матері припустимою?
- Чи помітили Ви помилку у процесі спілкування?

Література

1. Концепція сімейного виховання в системі освіти України «Щаслива родина» / Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та

спорту України. Київ, 2012. Концепція Нової української школи. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/konczepczya.pdf> (дата звернення 25.08.2022 р.).

2. Бех І. Д. Виховання особистості: Особистісно-орієнтований підхід: у 2-х кн. Київ, 2003. Кн. 1. 280 с.
3. Веленко, А. Сімейне виховання без конфліктів та покарань. *Психолог*. 2011. № 40. 37 с.
4. Костів В. Родинні взаємини і проблеми виховання дітей : зб. статей. Івано-Франківськ, 2005. 48 с.
5. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка родинного виховання : навч. посіб. Київ : Знання, 2006. 324 с.
6. Молода сім'я: проблеми та умови її становлення / за ред. проф. А.Й. Капської. Київ : ДЦССМ, 2003. 184 с.
7. Стельмахович М.Г. Українська родина педагогіка: навч. посіб. Київ: ІСДО, 2006. 288 с.

Тема 3. Методи і прийоми виховання в сім'ї

Питання для обговорення

1. Умови виховання дитини в сім'ї.
2. Методи (прийоми) сімейного виховання та специфіка їх застосування.
3. Помилки сімейного виховання.
4. Позитивна сімейна атмосфера та організація оптимального режиму дня.
5. Форми залучення дитини до книги, читання, праці в сім'ї.

Опорні поняття теми: сім'я, дитина, методи сімейного виховання, класифікація методів сімейного виховання, прийоми виховання.

Завдання для індивідуальної роботи

1. Які з методів сімейного виховання Ви вважаєте найефективнішими? Поясніть, чому.
2. Як часто, за яких обставин і чи варто взагалі застосовувати методи покарання? Які саме?
3. Зробіть добірку з восьми найважливіших, на вашу думку, правил сімейного виховання.

Література

1. Ковбас Б., Костів В. Родинна педагогіка : у 3-х т. Том І. *Основи родинних взаємовідносин*. Івано-Франківськ, 2002. 288 с.
2. Кравченко Т. В. Допомога батькам у вихованні дітей. Київ : Держсоцслужба, 2005.
3. Кравченко Т. Сучасні методи родинного виховання: спроба визначення. *Учитель*. 2000. №4. С.14–19.
4. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка родинного виховання : навч. посібн. Київ : Знання, 2006. 324 с.
5. Маценко Л.М. Педагогіка сімейного виховання: навч. посібн. Вид.2-ге, доп., перероб. Київ : НАКККиМ. 2011. 293 с.
6. Стельмахович М.Г. Українська родина педагогіка: навч. посіб. Київ: ІСДО, 2006. 288 с.

Тема 4. Батьківський авторитет

Питання для обговорення

1. Батьківський авторитет: раціональний/іrrраціональний.
В. Сухомлинський та А. Макаренко про батьківський авторитет.
2. Види несправжнього батьківського авторитету (пригнічення, віддаленості, педантизму, резонерства, любові, доброти, дружби, підкупу).
3. Справжній батьківський авторитет.
4. Дисципліна і режим.

Опорні поняття теми: сім'я, виховний вплив, батьківський авторитет, істинний авторитет, фальшивий авторитет.

Завдання для індивідуальної роботи

1. Зробіть добірку висловлювань, які не можна використовувати батькам у спілкуванні з дітьми.
2. Як Ви розумієте твердження «Дитина – дзеркало сім'ї»? Обґрунтуйте свою думку.

Педагогічна ситуація

Міла виросла в дуже хорошій, благополучній сім'ї. Батьки завжди з повагою ставилися одне до одного, навіть вечеряти не сідали ніколи окремо, а що вже й говорити про прогулянки по місту. Коли Міла вийшла заміж, вона

наслідувала ті ж самі традиції, але її чоловік не поспішав додому на вечерю і на докори Міли лайливо до неї обзивався.

- Прокоментуйте ситуацію.
- Чому в житті Міли не склалися такі стосунки з чоловіком, як у її батьків?
- Що б Ви порадили Мілі?

Література

1. Аза Л.О. , Лавриненко Н.В. Батьків авторитет : посібник. Київ : Політвидав України, 2009. 160 с.
2. Ващенко Г. Виховний ідеал : підруч. для педагогів, виховників, молоді і батьків. Т. 1. Львів : Камула, 2006. 276 с.
3. Веленко, А. Сімейне виховання без конфліктів та покарань. *Психолог*. 2011. № 40. 37 с.
4. Костів В. Родинні взаємини і проблеми виховання дітей: зб. статей. Івано-Франківськ, 2005. 48 с.
5. Марушкевич А.А., Постовий В.Г., Алексеєнко Т.Ф. та ін. Родинна педагогіка: навч.-метод. посібн. Київ, 2002. 216 с.
6. Радчук Г.К. Сімейне виховання. Освітній тренінг для батьків : навч.-метод. посібн. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2008. 120 с.
7. Щербакова К. У сім'ї росте дитина : родина і становлення особистості / К. Щербакова, Г. Григоренко. Київ : Неопалима купина, 2006. 238 с. : ілюстр.

Тема 5. Адаптація сім'ї до виховання дитини з особливими потребами

Питання для обговорення

1. Народження дитини з особливими потребами та поведінка батьків.
2. Інклюзія чи сегрегація: позиція батьків.
3. Роль сім'ї у вихованні дитини з особливими потребами.
4. Організація життєдіяльності сім'ї, яка виховує дитину з особливими потребами: типові виклики та шляхи їх усунення.
5. Ефективність інклюзії з точки зору сім'ї.
6. Права, обов'язки та відповідальність батьків.

Опорні поняття теми: дитина з особливими потребами, сегрегація, адаптація сім'ї, реабілітаційні заходи, психологічна дезадаптація.

Завдання для індивідуальної роботи

1. Занотуйте 10 важливих тверджень для спілкування з дитиною з ООП.
2. Розмежуйте поняття «ексклюзія», «сегрегація», «інтеграція», «інклюзія».
3. Напишіть роздуми на тему: «Суспільні стереотипи щодо дітей з ОПП».

Педагогічна ситуація

Висловіть власну думку щодо запропонованого вислову.

Коли здається, що весь світ налаштований проти тебе, пам'ятай, що літак злітає проти вітру! Генрі Форд.

Література

1. Бех І. Д. Виховання особистості: Особистісно-орієнтований підхід: у 2-х кн. Київ, 2003. Кн. 1. 280 с.
2. Білозерська І. О. Реалізація компетентнісної парадигми у роботі з батьками дітей із порушеннями психофізичного розвитку // *Особлива дитина: навчання та виховання. Дефектологія.* №4. Київ, 2011.
3. Білозерська І. О. Деякі аспекти формування батьківської компетентності у родинях, що мають дітей з порушеннями розвитку // *Психолого-педагогічний супровід навчання дітей з порушеннями розвитку.* Київ, 2010.
4. Інклюзивна освіта: стан і перспективи розвитку в Україні : науково-метод. збірник. Київ : ФОП Придатченко П.М., 2007.
5. Конвенція ООН про права дитини. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення 27.07.2022 р.)
6. Концепція сімейного виховання в системі освіти України «Щаслива родина» / Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. Київ, 2012. Концепція Нової української школи. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/konczepczyia.pdf> (дата звернення 27.07.2022 р.)
7. Миронова С.П. Основи корекційної педагогіки : навч. посібн. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. 264 с.
8. Про світ дітей з особливими потребами: *Порадник керівникам освітніх установ, вчителям, вихователям дошкільних закладів, шкіл-інтернатів, батькам щодо роботи з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку* / В. І. Шнайдер. Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2003. 140 с.
9. Путівник для батьків з особливими потребами : навч.-метод. посібн. у 9 книгах / за заг.ред. Колупаєвої А.А. Київ : ТОВ ВПЦ «Літопис - XX». 2010.
10. Романчук О. Дорога любові. Львів : Свічадо, 2001. 128 с.
11. Сімейний кодекс України. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення 27.07.2022 р.)

Тема 6. Педагогічна майстерність батьків

Питання для обговорення

1. Спрямованість.

2. Спеціальні знання.
3. Педагогічні здібності.
4. Педагогічна техніка.

Опорні поняття теми: педагогічна майстерність, структура педагогічної майстерності, домінувальна спрямованість, спеціальні знання, педагогічні здібності, педагогічна техніка.

Завдання для індивідуальної роботи

1. Прочитайте лист В. Сухомлинського до свого сина. Виокреміть і схарактеризуйте ті вербальні аспекти, які засвідчують демократичний стиль батьківського виховання.

Педагогічна ситуація

На сімейне свято батьки запросили кількох дітей – однокласників доньки. Були цікаві ігри, вікторина, лотерея, співали, декламували вірші, танцювали. Свято сподобалося дітям.

- Як ви ставитеся до проведення подібних дитячих свят у сім'ї?
- Чи завжди потрібно батькам втручатися в організацію подібних свят? Коли таке втручання небажане?
- Якою має бути техніка взаємодії батьків з гостями (тон, зміст висловлювань, міміка, поведінка в цілому), якщо вік дітей: а) 5 – 6 р., б) 12 – 14 р., в) 16 – 17 р.?

Література

1. Грицкова Ю. В. Педагогічна культура батьків: зміст і структурні компоненти. *Педагогіка, психологія та методико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2008. № 7. С. 44–46.
2. Лозова В.І., Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посібн. Харків: ОВС, 2002. 400 с.
3. Семиченко В.А., Заслуженюк В.С. Психологія та педагогіка сімейного спілкування : навч. посібн. Київ: Веселка, 1998. 214 с.
4. Хромова О. Виховуємо батьків: методичні рекомендації для роботи з батьками учнів. *Шкільний світ*. 2002. № 7. Вкладка. 16 с.

Тема 7. Педагогічна культура батьків

Питання для обговорення

1. Педагогічна культура сучасних батьків : виклики сьогодення.

2. Структура педагогічної культури батьків.
3. Методи підвищення педагогічної культури батьків.
4. Актуальні форми психолого-педагогічного просвітництва батьків.

Опорні поняття теми: педагогічна культура батьків, структура педагогічної культури батьків, формування педагогічної культури батьків, теорія поколінь, педагогіка партнерства, психолого-педагогічне просвітництво батьків.

Завдання для індивідуальної роботи

1. Напишіть роздуми на тему «Взаємодія сім'ї і школи у вихованні педагогічної культури батьків».

Педагогічна ситуація

Забираючи дитину із школи, мати, як і щодня, ставить перед нею перелік звичних запитань : «Як справи?», «Чи ти сьогодні пообідав?», «Чи є високі оцінки?». Відповіді дитини складаються лише з двох слів «так», або «ні».

- Чи є такий діалог спілкуванням?
- Яким чином має бути побудована комунікативна взаємодія з дитиною, аби спілкування набуло виховного характеру?

Література

1. Бутенко Н. Ю. Комунікативні процеси у навчанні: підручник. Київ: КНЕУ, 2004. 383 с.
2. Грицкова Ю. В. Педагогічна культура батьків: зміст і структурні компоненти. *Педагогіка, психологія та методико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2008. № 7. С. 44–46.
3. Лозова В.І., Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посібн. Харків: ОВС, 2002. 400 с.
4. Хромова О. Виховуємо батьків: методичні рекомендації для роботи з батьками учнів. *Шкільний світ*. 2002. № 7. Вкладка. 16 с.

Тема 8. Актуальні проблеми сучасного сімейного виховання

Питання для обговорення

1. Типові помилки сімейного виховання та шляхи їх усунення.
2. Батьківські позиції «вседозволеності» та «суворості».

3. Виховання обдарованої дитини в сім'ї.
4. Важковиховувана дитина в сім'ї: суть, причини, превентивні заходи.
5. Недоліки сімейної взаємодії:
 - а) порушення, що зумовлюються орієнтацією на обмежені результати:
 - самоствердження за рахунок іншого;
 - маніпуляції та маніпулювання;
 - зняття власної психологічної напруги за рахунок іншого;
 - б) порушення, що виникають внаслідок недооцінки вікових особливостей дітей;
 - в) культивування власних почуттів.
6. Специфіка спілкування в сім'ї на рівні «батьки – діти».

Опорні поняття теми: молода сім'я, сімейна взаємодія, сімейні стосунки, виховний вплив, обдарована дитина, важковиховувана дитина, маніпуляція та маніпулювання.

Завдання для індивідуальної роботи

1. На індивідуальному рівні підберіть 5 серйозних проблем у вихованні дитини, з якими стикаються молоді батьки.
2. Напишіть міні-твір на тему «Кордони для дитини : чи потрібні вони?»

Педагогічна ситуація

Висловіть власну думку щодо твердження :

«Дисципліна – це навчання, а не покарання».

Література:

1. Психологія сім'ї: навч.посібн. / Поліщук В.М., Ільїна Н.М. та ін., за заг.ред. В.М. Поліщука. 2-ге вид., доп. Суми: Університетська книга, 2009. 282 с.
2. Виховний потенціал сім'ї в сучасних умовах: тематична Державна доповідь про становище сімей в Україні за підсумками 2001 року. Київ: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2002. 144 с.
3. Молода сім'я: проблеми та умови її становлення / За ред. проф. А.Й. Капської. Київ : ДЦССМ, 2003. 184 с.
4. Радчук Г.К. Сімейне виховання. Освітній тренінг для батьків : навч.-метод. посібн. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2008. 120 с.

